

Bod Péter Ákos: Egy-ügyű gazdaságpolitika - A konvergencia-program és a magyar gazdasági élet alakulása 2007-ben

In: Sándor P. - Vass L. (szerk) (2008): *Magyarország politikai évkönyve 2007-ről*

A konvergencia-program különös jelentősége a magyar esetben

Az Európai Unió tagság tényéből fakad az a követelmény, hogy a tagállam kormánya (ha már áttért az euróra) *stabilitási programot* nyújtson be a Tanács és a Bizottság számára, ha pedig még nem vezette be az eurót, akkor *konvergencia-programot* terjesszen be. Különös jelentőségre tesz szert a stabilitási illetve konvergencia-program abban a nem ritka esetben, ha az illető tagállamot az ún. *túlzott hiány eljárás* alá vonják amiatt, mert államháztartási hiánya meghaladja a Stabilitási és Növekedési Egyezmény (SNE) szerinti megengedett határértéket. Ez hazánk esete: az Egyezmény referencia-értékét meghaladó deficit következtében a magyar konvergencia-program legfőbb kérdése az, hogy miként és mikorra lehet egyensúlyba hozni az államháztartást.

A magyar ügy azonban több szempontból sajátos. Egyrészt a magyar államháztartás hiánya *régóta és komoly mértékben meghaladja* a bruttó hazai termék (GDP) 3 százalékában megállapított limitet; az utóbbi években csak 2001-et zárta ez alatti értékkel (amikor még nem voltunk EU-tagok), azóta rendszeresen nagyobb a deficit GDP-hez mért nagysága. Hazánk a referenciaértéket jóval meghaladó hiánnyal lépett be 2004 május 1-én az EU-ba, és így – a többi „visegrádi” ország társaságában - azonnal bekerült a többlet-hiány eljárás hatálya alá. Ilyenkor a kormánynak több éves korrekciós pályát kellett kidolgoznia és az uniós intézmények elé terjesztenie. Megfelelő korrekció esetén azután a tagországgal szemben megszűnik a túlzott hiány eljárás. 2007 végén 6 EU-tagállammal szemben folyt eljárás: Portugáliát és Olaszországot 2005 júniusában vonták hatálya alá; a magyar, cseh, szlovák és lengyel esetben 2004. május 12-e az eljárás kezdete.

Azonban nálunk különös körülmény az is, hogy az uniós tagság kezdetétől nem javult, hanem drasztikusan *tovább romlott* a költségvetési helyzet. A 2006. évet Magyarország rekord-méretű államháztartási hiánnyal zárta. A hiány mértéke egyben természetesen kizárta azt, hogy Magyarország felvételét kérhesse az euró-övezetbe, mivel az ún. *Maastrichti kritérium-rendszerben* is szerepel referencia-értékként a 3 százalékos maximális hiány mutatója. Ennek az ügynek azonban jelenleg nincs esetünkben különösebb jelentősége, mert hazánk egyetlen más referencia-értéket sem képes teljesíteni, és még be sem lépett abba az árfolyamrendszerbe (ERM-2), amelyben két esztendő kellene eltölteni megrázkódtatások nélkül ahhoz, hogy – a többi Maastrichti mutató teljesülése esetén – az ország áttérhessen a közös európai valutára. A magyar hatóságok újabban nem is neveznek meg euró-átvételi céldátumot, tekintettel arra, hogy a korábbi dátumok elérése irreálissá vált a nemzetgazdasági mutatók időközbeni romlása miatt.

És ez a magyar ügy harmadik sajátossága: a hatóságok által közzétett vagy az Uniónak átadott hivatalos tervek, programok rendszeresen és nagymértékben *tévesnek bizonyultak* az idő előrehaladtával, ami a kormány külső hitelességének megrendülését idézte elő.

A magyar államháztartási hiány időnkénti nekilödulása rendkívül szorosan függ össze a politikai ciklussal: a hiány nagymértékű növekedése 2002-ben és 2006-ban is egybeesett az országgyűlési és helyhatósági választásokkal. Az EU Tanácsa tekintetbe vette a magyar politikai naptárt, amikor a korábbi konvergencia-programok többszöri nem-teljesülése ellenére 2005 végén nem a szokásos ütemezés szerinti határidőre kérte be a módosított konvergencia-programot, immár konkrét és komoly intézkedésekkel, mivel az a dátum egybe esett volna a 2006 tavaszára kiírt általános választásokkal. Inkább az a politikai döntés született, hogy a magyar kormány csak a választások után, 2006 őszén köteles bemutatni az

SNE előírásai szerinti korrekciós pályát. Ezzel az EU nagy szolgálatot tett a hivatalban levő kormánynak illetve a kormány mögött álló párt-koalíciónak, amely folytathatta és végigvihette a választási kampányát anélkül, hogy a súlyosan deficités államháztartás korrigálását célzó eszközeit, intézkedéseit az EU tervezési és statisztikai módszertana szerinti formában fel kellett volna tárnia. Az EU másfelől ezzel igen rossz szolgálatot tett a magyar népnek, mivel így a választási kampány megmaradhatott a kölcsönös ígéretési verseny keretében, és hosszú hónapokkal tovább tartott a későbbi évekre maradó tartozásokat növelő állami pénzszozás.

2007 gazdaságpolitikai értelemben 2006 szeptemberében kezdődött

Ezen előzmények felelevenítése azért szükséges itt, mert rámutat arra: a 2006. szeptember 1.-én az EU-nak átadott konvergencia-program a mi esetünkben nem csupán egyszerű szokásos kormányzati dokumentum, amely ugyan az EU Tanácsa által előírt formai, statisztikai és tartalmi követelmények szerint készül, de leginkább a tagország és az EU intézményei közötti gazdaságpolitikai párbeszéd keretében szolgál. Nálunk ez most sorsfordító (de legalábbis trendfordító) politikai esemény. A hosszúúra nyúlt politikai kampányt követően ebben a dokumentumban kellett a kormánynak feltárnia a ténylegesen tervezett intézkedéseit.

A gazdaságpolitika és a politika világában a cezúra tehát a tavaszi választás volt; utána *a kormány kénytelen lett végre kormányozni*. Mivel a 2006. év első felében tovább romlottak az állampénzügyi mutatók, a kormány már ugyanazon év őszén szükségesnek látta azt, hogy adóemelések és kiadáscsökkentések formájában költségvetés-konzolidálási intézkedéseket hozzon, meg sem várva a naptári (és egyben költségvetési) év végét: ez az intézkedési sorozat kapta a köznyelvben a „Gyurcsány-csomag” nevet. Emiatt a 2007-es év gazdaságpolitikai karaktere már jórészt kialakult 2006 végén.

Már 2006 szeptemberétől megnöttek az ÁFA-kulcsok (15 %-ról 20 %-ra), a kamatjövödelmek és a tőzsdéi ügyletek jövödelmek után 20 %-os adót vezettek be, az egészségbiztosítási járulékot megemelték, a nyugdíjas foglalkoztatásra is kiróttak járulékfizetési kötelezettséget. Az év októberétől 15 %-ról 25%-ra nőtt az egyszerűsített vállalkozói adó mértéke. Majd pedig hamarosan, immár a szokásos költségvetési tervezés keretében, 2007. január elejével újabb adók léptek életbe: 4 %-os különadó a megadott határértéknél többet kereső magánszemélyekre nézve, a hitelintézetek az állami támogatással összefüggő hiteleknél a kamatbevétel után 5 %-os járadékot kötelesek fizetni. Változások léptek életbe a gépjárműadózásban, a társasági adózásban (az ún. elvárt adó intézménye), több lépcsős emelésről döntöttek a jövedéki adónál (további adóemelés a cigarettánál 2007 áprilisában és szeptemberében).

Egészében véve a decemberben elfogadott adócsomag már csak kisebb nemzetgazdasági következménnyel járt, és inkább csak kiegészítette a 2006 őszi adóintézkedéseket. Ezért is indokolt a 2007-es gazdasági év eseményeit az előző év utolsó negyedével együtt vizsgálni.

A deficit mértéke csökken, de magyar gazdaság növekedési üteme is

A magyar gazdaságra nagymértékben kihatott a 2006 végi gazdasági fordulat, jobban, mint ahogy sokan – okkal - feltételezhették. Hiszen az állam gazdasági szerepét elismerve, azt gondolhattuk, hogy az immár többségében magántulajdonú gazdaság, amely ráadásul rendkívül nyitott, egészében autonóm mozgást követ, amelyet legfeljebb valamilyen irányba eltérít, módosít az állami ráhatás, elsősorban a monetáris és a költségvetési politika.

Igaz, a nagymértékű államháztartási kiigazítás az aggregált kereslet egyik komoly tényezőjét – az állami kiadásokat - visszafogja, és az a növekedési ütem mérséklése irányába hat. Azonban a kiigazítás egy sor olyan hatással is jár(hat), amely éppenséggel a növekedési ütemet támogatja, főként a kínálati oldal erősítése révén: mérséklődik az állami költségeknek

a magánszektor kizorító hatása; a pénzsűrű kurzussal lezárulásával javul(hat) az üzleti bizalom, ami a beruházások emelkedése révén az aggregált kereslet egy másik elemére növelően hat. A bizalom helyreállása mérsékelheti a hitelhez jutás költségeit (a kamatláb mérséklése révén), erősödhet a tőkebeáramlás, illetve mérséklődhet a tőke kiáramlása, vagy különösen a tőkementés. A 2006 őszi bejelentett gazdaságpolitikai fordulat növekedési áldozatának mértéke tehát nem volt egyértelműen előrejelezhető, mivel egyaránt lehetséges volt a keresletszűkülés miatti nagy ütemesedés, de ugyanúgy lehetett reménykedni a kínálati oldal felőli sikeres alkalmazkodásban.

A 2007-es év e vonatkozásban a vártnál sokkal rosszabb gazdasági növekedési adat fényében az előző, pesszimistább várakozásokat teljesítette be. Annak ellenére így van ez, hogy a háztartások jelentős része hitel felvételével illetve megtakarításai felélésével „kisimította” fogyasztását. A kínálati oldal dinamikája azonban a remélnél kisebb lett.

Ugyanakkor ha a konvergencia-program elsődleges céljának az államháztartás hiányának lezárítását tekintjük, akkor ezen a téren lehet sikerről beszélni, mert a terv teljesült 2007-ben, sőt túlteljesült, az alábbiak szerint.

A 2006. decemberben az EU által elfogadott konvergencia-program a kormányzati szektorra az EU statisztikai módszertana szerinti (ún. ESA) hiányt a GDP 6,8 %-ára tervezte.¹ Ez az eredeti cél ambiciózusnak tetszhet a 2006. évre valószínűsített hatalmas deficithez mérve, hiszen abban az időszakban az a bruttó hazai termék 10 százaléka körülre volt várható. Végül, mai tudásunk szerint 9,2 %-os hiánnyal zárták a 2006-os évet, beállítva a 2002. választási évben mért deficit-rekordot. Így tehát a GDP 2 és 3 százaléka közötti relatív javulás tervét tartalmazta az Uniónak átadott és a Tanács és Bizottság által elfogadott program. A magyar állam - a megkopott bizalom helyreállításnak szándékával - a szükségesnél sűrűbb adatszolgáltatást vállalt. A PM 2008. év eleji számításai szerint a teljes államháztartás uniós (ESA) módszertan szerinti 2007. évi hiánya a következő becslési és jelentési folyamatban csökkent a GDP 5,7 százalékára.

1. sz. táblázat

Az államháztartás egyensúlyi helyzete

(a GDP százalékában)

	2007 végi helyzet	Dec-i prog.	2007. dec. Konv. jel.	Nov-i prog.	Szept-i prog.	Májusi prog.	Hiánycél a 2006. konv. programban
ESA hiány önkormányzatokkal együtt	5,7	6,0	6,2	6,4	6,6	6,6	6,8
GFS hiány önkormányzatokkal együtt	5,4	5,7	6,0	6,2	6,3	6,5	6,9
GFS hiány önkormányzatok nélkül	5,0	5,3	5,6	5,8	6,0	6,2	6,6
Elsődleges GFS hiány önkormányzatok nélkül	1,1	1,4		1,9	1,9	2,1	2,2

¹ Pénzforgalmi adatok szerint (az IMF által alkalmazott egyszerűbb módszer alapján) a hiány 6,6 %-ot tett volna ki (a két számítási eljárást különféle „hidakkal” össze lehet kötni).

Forrás: PM, 2008. január 17

A tervhez képesti javulás összetevőiről eligazítást ad a PM adata, mely az államháztartás négy alrendszere bontásában közli az eltéréseket.

2. sz. táblázat
Az államháztartás egyenlege 2007-ben
(a GDP százalékában)

2007	Konvergencia-program szerint	2008 eleje adatok szerint
Központi költségvetés egyenleg	-6,5	-5,3
A TB alapjainak egyenlege	-0,2	0,1
Elkülönített alapok	0,1	0,2
Helyi önkormányzatok egyenlege	-0,3	-0,4
Teljes egyenleg GFS szerint	-6,9	-5,4
„ESA-híd”	0,1	-0,3
Teljes egyenleg ESA szerint	-6,8	-5,7

Forrás: PM, 2008. január 17

A javulásból 1,2 százalékpont a központi költségvetésen belül ment végbe, a társadalombiztosítási alapok érzékelhetően, és az elkülönített alapok némileg jobban alakultak, míg a helyi önkormányzatok mérlege némileg rosszabbul alakult. Eszerint az adó- és járuléknövelés, továbbá a központi költségvetési intézményeknél és a társadalombiztosítási alapoknál bevezetett szigorítások teljesültek illetve túlteljesültek (vagy pedig ezeken a területeken a beadott programba biztonsági és prezentációs okokból ekkora tartalékot állítottak be). A helyi önkormányzatokra már kevésbé hat ki a központi politikai akarat; e körben a hitelfelvétel is eszköze lehet a hirtelen kormányzati megszigorítások hatásaival szembeni védekezésnek – ami statisztikailag a konvergencia-programtól való elmaradásban mutatkozott meg.

Az államháztartás alrendszerei szerinti hiány-elszámolás azonban nem ad választ arra a kérdésre, hogy milyen eszközöknek és hatásoknak tudható be a költségvetési konszolidációs folyamat első éves eredménye. A statisztikai elszámolás sorai között található egyszerű tételek, amelyek ide vagy oda számítása bármely esztendő végső számain bizonyos fokig alakít: állami garancia-vállalások, adósság-vállalások.²

Némileg más karakterű az állami *kamatfizetési teher*. A már idézett PM-tájékoztató a GDP 0,4 százalékára teszi a tervezetthez képesti kamatmegtakarítást, amely okának a

² Eleve szerephez jutnak megint módszertani és egyedi tényezők. Így például a 2007-es javulás egyik komponense a GDP 0,4 százalékával, azaz százmilliárd forint nagyságrendben az állami adósság-átvállalások ütemezése (PM: A államháztartás 2007-ben. 2008. 01.17). E téren a pénzügyminiszternek nagy játéktere van az időzítést illetően: ha úgy látja, hogy a bázisév (esetünkben 2006) a remélnél egy fokkal jobban alakul, akkor a mindenképpen kifizetendő tételek előre hozásával némileg lerontja az előző évet, de ugyanannyival tehermentesíti a 2007-es esztendőt.

„kormányzati politika iránti bizalom” erősödését tartja. E vélekedés mellett érdemes megemlíteni, hogy az év közepéig még tartott a viszonylag alacsony nemzetközi kamatlábak kora. Továbbá: az MNB kormány által kibővített jegybanktanácsban a korábbi évekhez képest több az „inflációs galamb”; mert bár az államadósság kamatszintjét elsősorban a pénz- és tőkepiaci körülmények határozzák meg (ideértve valóban az állam mint adós hitelképessége iránti bizalom fokát is), de rövidebb távon a jegybank kamatpolitikája is belejátszik az állami kamatterhek alakulásába. Ezért az alábbiakban még ki kell térni az árak és kamatok mozgására, mivel ezek fontos vonatkozásai a 2007-es esztendőnek.

Az államháztartás nagy egységei szerint tagolt elemzés arra különösen nem világít rá, hogy a tervezetthez képesti arányváltozás tartalmilag miként érinti a magyar társadalmat és gazdaságot. Annyi azonban látszik, hogy szemben a korábbi évekkel, amikor a TB alapjai rendszeresen és jelentős mértékben hozzájárultak az államháztartás tervezett hiányának alapos megnövekedéséhez, a 2007. év során a TB nem ütött ilyen rést a büdzsén.

A teljes hiány mutatóján kívül lényeges az *elsődleges hiány*, amely azt mutatja meg, hogy az államháztartás a folyó bevételeiből mennyire képes fedezni a folyó kiadásait (amelyekbe nem tartoznak bele a kamatkidadások, melyek a korábbi időszakban felvett adósságokkal kapcsolatosak). E téren az a helyzet, hogy az eredeti konvergencia-program 2007-re 2,2 százalékos elsődleges hiányt tervezett, és ebből a 2007. végi állapot szerint 1,1 százalékos deficit lett.

A jelentős javulásra utaló adatok értékeléséhez hozzá kell tenni a következőket. A magyar hatóságok, melyek korábban a beadott konvergencia-terveknél a GDP 1, sőt 2 százalékát túllépő negatív eltéréssel lepték meg az ilyen méretű tervezési vagy végrehajtási hibához nem szokott uniós intézményeket, most nyilván biztosra akart menni. Egyébként is a Pénzügyminisztérium egy ideje szisztematikusan alkalmazott taktikája az, hogy a valósnál pesszimistább előrejelzést tesznek közzé, és a valóság így egy fokkal jobban alakul, azaz a még mindig komoly deficiteket rendre azzal lehet kommentálni a sajtóban (még a szaksajtóban is), hogy „a várnál jobban alakul az államháztartás helyzete”. Ugyanakkor azt sem lehet nem észlelni, hogy az egész gazdaságot annyira megterhelő költségvetési konszolidáció ellenére 2007-ben még mindig elsődleges hiánya van a magyar államháztartásnak, vagyis folyó kiadásait nem képes fedezni az éves jövedelméből, így még ez az esztendő is hozzá tett az állam eladósodásához. Nem is meglepő így, hogy az eladósodottsági mutató 2007-ben tovább romlik.

A kormányzati megszorítás és a várakozások romlása együttesen hatott

A gazdaság növekedési üteme 2006 közepétől fokozatosan visszaesett; a fiskális kiigazítás nagy növekedési áldozattal járt. Jelzik ezt a negyedéves GDP-indexek: 2007 első negyedévében a bővülés 2,7 százalékos volt a megelőző év azonos időszakához képest, a másodikban 1,2 százalékra, a harmadik negyedében 0,9 százalékra csökkent az ütem: az év első három negyedévében 1,5 százalékkal nőtt csupán a magyar bruttó hazai termék.

A növekedési ütem esésének voltak egyedi tényezői is, így a *mezőgazdasági termelés* mérséklődése, mely az év harmadik negyedévében 18 százalékos volt, az aszályos nyár, a rossz termés következményeként. A vízidíj bevezetése és egészségügyi kiadások megállítása célzó egyéb állami adminisztratív intézkedések miatt az *egészségügyi szektor* teljesítmény-mutatói is mérséklődtek. Ugyancsak sokat esett vissza ugyanabban az időszakban az *építőipar*. Ám azt már nehéz lenne egyedi, az általános konjunktúrától független esetnek beállítani, hiszen az építkezések jelentős részét korábban az állami és önkormányzati költségek fűtötte, és most a kiigazítással együtt járó visszafogás hűti: így 2007 első 11 hónapjában az építőipari termelés csaknem 13 százalékkal maradt el az előző évhez képest. Egyedül a *feldolgozóipar* nőtt az év során.

A gazdasági növekedés ütemlassulása nem azonnal mutatkozott meg a választásokat követően. Bár a 2006. végi generális adóteher-növelés nyilvánvalóan rontott a vállalatok növekedési készségén és képességén, és a magyar gazdaság azonnali versenyképességromlását hozta, mégis elemzői körökben az volt a nézet, hogy az igen jó nemzetközi konjunktúrára tekintettel az ütemcsökkenés terén érhetnek minket kellemes meglepetések. Például az *Ecostat* 2007 nyarán közzétett előrejelzése szerint „modellszámításunk alapján – bár a PM számításai 2007-re az utóbbi évek legalacsonyabb növekedését valószínűsítik – a korábbi várakozásoknál valamivel magasabb növekedési dinamika valósulhat meg. A gazdasági növekedés idén 2,6 százalékos lesz, a negyedéves ütem az év második felében éri el mélypontját. A növekedést továbbra is a külkereskedelem kedvező alakulása fogja segíteni, miközben a belső felhasználás stagnál.”³

Az elemzés plauzibilis volt, mégis más jelleget kapott az év. Az ütemcsökkentés egyik általános magyarázó okát a belföldi felhasználás mérséklésében találjuk: a *háztartások fogyasztása* csaknem annyival csökkent 2007 során, mint amennyivel nőtt 2006-ban. Eleinte úgy látszott, hogy a háztartások egy része hitelfelvétellel kisimítja a fogyasztását, tehát az év során beálló reálbér-csökkenés ellenére igyekszik fenntartani a korábbi fogyasztási szintet. Ez ugyan családi szinten kockázatos eljárás, mivel csak átmeneti jövedelemmérséklődés esetén lenne szabad hiteltől többlet-fogyasztást finanszírozni, de a háztartási kereslet szinten maradása, netán enyhe emelkedése jót tett volna a gazdasági növekedésnek az összkereslet oldaláról. Az év közepén készített elemzések azonban nem számolhattak még azzal, hogy igen erőteljes áremelkedés következik be az élelmiszerpiacon. Míg az igen enyhe tél és koratavasz miatt az egyébként erőteljesen felemelt távfűtési és egyéb kommunális díjak a várhatónál sokkal kevésbé terhelték meg a családi költségvetéseket, addig az élelmiszerdrágulás a nyártól súlyos tehernövekedéssel járt, és meg is mutatkozott a családok költségezésének visszafogásában.

A lakossági fogyasztás a legnagyobb egyedi tétel a GDP keresleti oldalán; visszaesés magával húzza a teljes keresletet. A közösségi (állami) fogyasztás mérséklődése tovább hűtötte az összkeresletet – a választási év drasztikus állami költségezésének a börtje jött el 2007. során. A beruházásra és a nettó exportra – a GDP további két tételére – még külön ki kell térni, de az tudható, hogy ezek viszonylag kedvező alakulása sem tudja egészében pótolni a háztartások fogyasztását, ha e téren jelentős kiesés következik be.

3. sz. táblázat
A GDP összetevőinek alakulása
(változás az előző évhez, százalékban)

	2006	2007	2008
Háztartások fogyasztása	2,1	-1,8	0,5
Közösségi fogyasztás	6,6	-3,7	-2,3
Bruttó állóeszköz-felhalmozás	-2,8	2,0	4,2
Belföldi felhasználás	1,1	-0,3	0,9
Kivitel	18,9	15,5	12,9
Behozatal	14,5	13,2	11,1
GDP	3,9	1,7	2,8

Az Aktualizált Konvergencia Program alapján

³ ECOSTAT: Gazdaságélénkítés és egyensúly-javítás lehetőségei, 2007. június

Márpedig ez történt 2007-ben. A piaci elemzők és megfigyelők korábbi óvatos optimizmusával szemben a PM előrejelzése bizonyult realistábbnak. Az év novemberében készített aktualizált konvergencia-program éves szinten már csak 1,7 százalékos GDP-növekedést irányzott elő, és 2008-ra 3 százalék alatti növekedéssel számolt. 2007 őszen ezek a számok pesszimistának minősültek, és csak a legutolsó heti adatok alapján kezdett látszódni, hogy a helyzet és a 2008. évi kilátás talán még ennél is kedvezőtlenebb; részben belső, de immár részben külső okok miatt.

Ami lehúzta a magyar növekedést

Már az év végére nyilvánvaló lett, hogy növekedési szempontból az év igen gyengére sikeredik. Az Ecostat (csakúgy, mint a többi kutatóintézet) kénytelen volt lefele módosítani előrejelzéseit. A magyar ütemesés még a lassan növekvő vagy a lassulás szakaszába belépő fejlett blokkokhoz képest is feltűnő.

1. sz. ábra

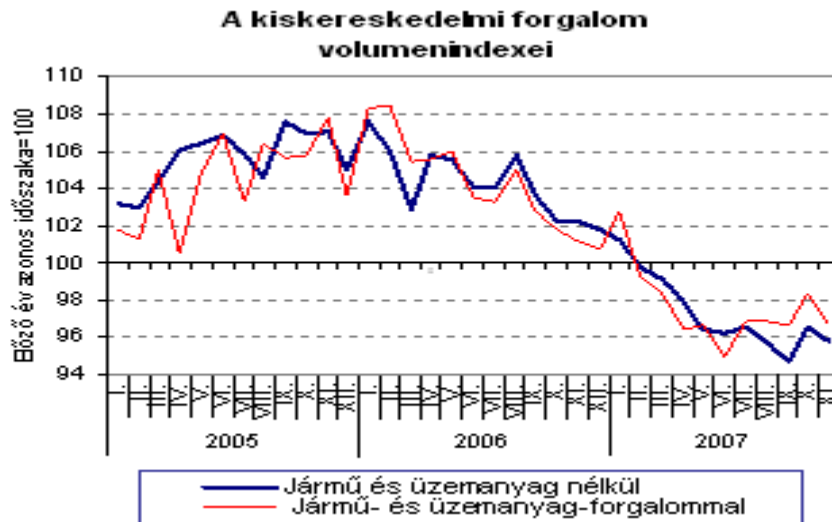
A magyar gazdaság növekedési teljesítménye nemzetközi keretben

Forrás: www.ecostat.hu/download/gdp/gdp20071211.pdf (2007. dec.7. tájékoztató)

A nemzetgazdasági méretekben jelentős fordulat a keresleti oldalon a *lakossági fogyasztás* terén állt be; a háztartások költekezése az év egészében lassan visszaesett. E kategórián belül különösen a *kiskereskedelmi forgalom* csökkent. Egy ilyen részmutató alakulásában ágazat-specifikus tényezők is bejátszhatnak, mert – főleg hosszabb időtávon belül – változhat az értékesítés szerkezete, a statisztikai számbavétel rendje, a kiskereskedelmet elkerülő fogyasztás súlya. De egy-két éven belül ez a mutató igen jó indikátora a fogyasztási tevékenységek; esetünkben időbeli alakulása jól mutatja a korábbi trend megtörését a 2006. választásokat követő hetekben.

2. sz. ábra

Forrás: PM, Gazdasági információk, 2008. január 21-25.

A lakosság fogyasztását a hosszúra nyúló (lényegében bő egy éves) választási kortes-időszak alatt fütötte a reáljövedelem nagyméretű növekedése, valamint a hitelintézetek erőteljes aktivizálódása a lakossági piacon. A háztartások megtakarítói és hitelfelvételi viselkedése sokat változott ige rövid idő alatt: ez 2005 során és 2006 első felében ráerősített a gazdaság túlfűtöttségére. (Mindennek fényében az ellenzéki oldalon alkalmazott „rosszabbul élünk, mind eddig” szlogen nyilvánvalóan akkor is elhibázott volt, ha tudjuk: a jövedelmi és fogyasztásbeli különbségek miatt nagy társadalmi rétegek valóban kimaradtak az „aranykorból”; másrészt pedig gyakran kockázatos családi eladósodás áll a kiugró fogyasztás mögött).

A kiskereskedelmi forgalom növekedési üteme (változatlan áron számítva) 2006. őszi hónapjaitól esik, és 2007 elején már nem ütemcsökkenésről, hanem tényleges volument-esésről van szó. A motorüzemanyag – amely elég merev, jövedelemre érzéketlen tétel – nagyot drágult 2007 második felében, és azáltal különös módon a megugró benzin-ár javított a költési statisztikán: ám a családi büdtségéből éppen ezért kevesebb jutott az összes egyéb cikkekre és szolgáltatásra. Hasonló a helyzet a dohányárakkal. Mindezeket figyelembe véve még inkább nyilvánvaló, hogy az ezeken túli kiskereskedelem valójában még többet esett.

A lakossági vásárlások mérséklését csak részben magyarázza a reálkeresetek alakulása, mivel a háztartások korábbi megtakarításaik terhére vagy - különösen újabban – fogyasztási célú hitelek felvételével egy ideig megőrizhetik korábbi, megszokott fogyasztási szintjüket. Ám a háztartások további eladósodásának vannak nyilvánvaló korlátjai, és nemcsak pénzüntézeti oldalról. Maguk a családok is juthatnak arra a következtetésre, hogy a gazdasági kilátásaik nem átmenetileg, hanem tartósan romlanak, és így nem néhány gyengébb hónap vagy negyedév ügyéről van szó.

Itt jut szerephez az, hogy az emberek miként tekintenek a jövő elé. Ennek felmérését szolgálja az ún. *fogyasztói bizalmi index*; az adatok szerint a romlás azonnal beállt a választásokat követő időszakban, és különösen a 2006 őszi adó- és járuléknövelő intézkedések megismerésekor és azok életbe lépésekor. Az első sokk hatása azonban nem múlt el, és a várakozások szinte 2007 során végig igen alacsony volt, sőt a negyedik negyedéven mélyre süllyedt. Más felmérésekből tudni, hogy nőtt a munkahelyföltés érzése is.

4. sz. tábla

A lakosság és a gazdasági szereplők bizalmi indexének alakulása

2006.												
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
Fogyasztói bizalmi index	-16,3	-10,3	-11,8	-10,5	-24,4	-43,3	-48,2	-46,9	-51,1	-49,0	-51,8	-52,9
Üzleti bizalmi index	-8,6	-9,4	-5,4	-3,7	-2,2	-4,4	-5,8	-8,8	-4,2	-7,3	-6,7	-9,7
GKI konjunktúra-index	-10,6	-9,6	-7,1	-5,5	-8,0	-14,5	-16,8	-18,7	-16,4	-18,4	-18,4	-21,0
2007.												
	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
Fogyasztói bizalmi index	-53,5	-53,7	-51,9	-52,0	-51,3	-48,0	-47,7	-47,2	-49,3	-51,0	-53,6	-47,1
Üzleti bizalmi index	-7,9	-5,8	-2,9	-4,4	-4,6	-4,0	-5,3	-5,0	-5,4	-10,7	-6,8	-7,0
GKI konjunktúra-index	-19,8	-18,2	-15,6	-16,8	-16,7	-15,4	-16,3	-16,0	-16,8	-21,2	-19,0	-17,0

Forrás: GKI, 2008.

A politikai ciklus erőteljes magyarországi érvényesülésének egyik indikátora az, hogy a fogyasztók (de nem szükségszerűen az üzleti szereplők) a választási kampányok során optimistábbá válnak, vagy pontosabban: kevésbé pesszimisták, mint szoktak lenni, és mint amennyire pesszimistákká visszaalakulnak majd a politikai szezon elmúltával. Ez jellemezte 1998-at, amikor a május-június-júliusi időszakban a megelőző hónap mínusz 18, mínusz 22 pontjaival szemben „csupán” mínusz 8 és mínusz 10 volt a mért érték. 2002 áprilisában már majdnem nulla a mutató, sőt az augusztusi index a magyar gyakorlatban addig példa nélküli módon belép a pozitív tartományba (0,5 értékkel, egy hónapra), hogy azután hamar visszajöjjenek a negatív értékek. 2006 kampánya már nem volt képes ennyire magával húzni felfele a fogyasztók bizalmi indexét: az áprilisi mínusz 10,5 a legjobb érték az évben, hogy azután júniustól zuhanjon az index, le egészen a decemberi 52,9 pontig. (Ezt a történelmi mélypontot még háromszor lépi túl a mért bizalmatlanság 2007 során).

Ilyenkor közhangulat mellett természetes reakció a vásárlási kedv gyengülése. De visszaesett a *közösségi fogyasztás* is, a közszektorban bekövetkező megszorítások következtében. Így valóban a nettó exportra maradt volna a gazdasági dinamika fenntartása; ahhoz azonban bár milyen jó külső konjunktúra sem lehetett elég erős.

A belső keresleti tényezők közé tartozik a *beruházás* (bruttó állóeszköz-felhalmozás). E tételt illetően az egyébként elég óvatosan kalkuláló aktualizált konvergencia-program viszonylag bizakodó álláspontot foglalt el, amikor a 2006-os év mérséklését követően 2007-re 2 százalékos növekedést várt. Logikai alapon nagyon is kézenfekvő, hogy az elég nagymértékű kapacitáskihasználás mellett bármilyen szerény is a gazdasági növekedés, ahhoz – szektoronként természetesen elérő mértékben – újabb beruházások szükségesek.

Másrészt viszont egy-két évig a munkaerő nagyobb kihasználásával elhalasztható a beruházás, főleg, ha a cégek nem számítanak egy ideig a piacaik bővülésére. Bár egy-két nagyobb vállalati fejlesztés, néhány zöldmezős beruházás felfele nyomta az állóeszköz-felhalmozási indexet, de a gazdaság nagyobb felére ebben az időszakban inkább jellemző a munkaintenzitás növelése. Mindenesetre megjelent olyan kutatóintézeti előrejelzés, amely 2007-re lényegében stagnáló beruházási tevékenységgel számol (+ 0,1 %), és csak 2008-ra irányoz elő növekedést az állóeszköz-felhalmozásban, de akkor is mérsékelten (3,3 %), ami kevesebb, mint a kormányzat aktualizált konvergencia-programja szerinti érték.⁴

⁴ ICEG: Negyedéves előrejelzés a magyar gazdaságra. 2007. tél. Budapest, 2008. jan. 18.

Az árak mozgás

Míg a 2006-es esztendő gazdaságpolitikai izgalmait az állami költségek és az államháztartási hiány mutatóhoz kötődtek, és mindehhez viszonylagos nyugalomban lévő világgazdaság és pénzügyi élet szolgált keretül, 2007-ben már nem voltak ennyire békések a monetáris folyamatok. Az év karakterét először e téren is a 2006 végi intézkedés-együttes („Gyurcsány-csomag”) formálta, mivel mind a nagyméretű adóemelések, mind a megemelt hatósági árak ismét gyorsították az inflációt. Míg 2007 elején az évre 6,5 – 7 százalékos éves fogyasztói árindexet vár az elemzők zöme, a végső adat 8 százalék lett. Ez önmagában is baj; kiemelkedő adat az EU-ban. A „visegrádi” országok sokkal jobb monetáris állapotban voltak 2007 során, ami azt is jelenti, hogy az év végén kibontakozó nemzetközi pénzügyi zavarok is kevésbé érintik őket.

Relatív helyzetünk alakulása jól látható az államadósság kamatainak dolgán. Lehet ugyan, hogy a korábbi tervekhez képest volt nem kevés megtakarítás ezen a ponton, de az mégis tény, hogy a magyar állam sokkal drágábban finanszírozza adósságát (arányait tekintve a többi hasonló helyzetű EU-tagországnál nagyobb arányú adósságot!), mint bárki más. Az év során a 10 éves lejáratú magyar állampapírokkal 7 százalékos vagy afeletti hozamszinten kereskedtek, míg pl. Csehországban a hasonló állampapírok hozama jóval 5 százalék alatt van, és Lengyelországban is 6 százalékos a hozamszint.